

REFORMÁTUS KÁNTOR

Szerkeszti: Bódiss Tamás,
a Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatalában

Egyházi ének az iskolákban

A Magyarországi Református Egyház az egyházi éneket hivatalosan, önálló tantárgyként 2004-ben nevezte meg a középiskolai képzésbe illeszthető nyelvi előkészítő évfolyam tantervi ajánlásában, de a Debreceni Református Kollégium gimnáziumában már korábban élt gyakorlat szerinti tantárgyat több, 1990 után újra indult református intézmény már a törvényi előírásokat megelőzően bevezette. 2005-ben a Zsinat előírta, hogy az egyházi ének tantárgyat 2008. szeptember 1-jéig kell bevezetni a református egyházi fenntartás alatt működő alap- és középfokú közoktatási intézményekben.

A heti egyórás, egyéves egyházi ének kerettanterve a Református Pedagógiai Intézet (RPI) gondozásában 2006-ban született meg, A tanterv készítője *Hoppál Péter*, a Pécsi Református Kollégium akkori főigazgatója volt, szakértőként vett részt a munkában *Berkesi Sándor* és *Bódiss Tamás*. A kerettanterv kidolgozását gyakorló pedagógusok és intézményvezetők tanácsai és véleménye is segítette.

A református köznevelési törvény szerint az egyházi ének a hitoktatás tantárgy része, melynek óraszámát nem vehető figyelembe a kötelező és választható órák napi és heti összegzésekor. A tantárgy iskolatípusonként legalább két évig (négyévfolyamos középiskola esetén legalább egy évig) rendes tantárgyként, tanrendbe iktatottan —heti 1 órában— kötelező, más órával nem helyettesíthető és nem vonható össze. Foglalkoztatási szempontból az egyházi ének tantárgy tanítását a köznevelési intézmény pedagógiai programja —a fenntartóval egyetértve— a művészet műveltségterület részeként is meghatározhatja. Az egyházi ének oktatására jogosult az, aki

- felsőfokú egyházzenesz végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezik,
- felsőfokú pedagógiai végzettséget és kántori oklevelet szerzett,
- ének-zene tanári és az adott iskolatípusban érvényes hittanoktatói, ill. vallás-tanári végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezik, valamint
- a megfelelő egyházi tanfolyamon való részvétel után az, aki lelkipásztori, vallás-tanári, hitoktatói, illetve ének-zene szakos tanári végzettséggel és szakképzettséggel rendelkezik,

— az általános iskola 1–4., illetve 1–6. évfolyamán az, aki a tanítóképzés keretében a szükséges szakismereteket elsajátította és a megfelelő egyházi tanfolyamot elvégezte.

— az egyházi ének tanítását segítő tanfolyam elvégzése 5 évre feljogosítja a tantárgy tanítására azokat a pedagógusokat, akik nem ének-zene szakos végzettséggel rendelkeznek.

A RPI egyik alapfeladata, hogy az intézmények tartalmi munkáját segítse, nevelési-oktatási szakvéleményeket, állásfoglalásokat készíttessen, valamint a magyar református köznevelési intézmények pedagógiai és kulturális hagyományait kutattassa, feldolgozza és megismertesse. Ennek keretében határozta el, hogy a köznevelési intézmények „református többletét” megvizsgálja, ezen belül az egyházi ének tantárgy oktatásának aktuális —2014-es— helyzetét felméri. A *Mórocz Ildikó* pedagógiai előadó vezetésével készített országos felmérés megmutatta, hogy szerteágazó és sok feladatot adó területről van szó. A tapasztalatok alapján a pedagógiai intézet szakmai fórumok, segédanyagok és tanfolyamok kidolgozását és megszervezését tűzte ki az egyházi éneket oktatók munkájának segítésére.

Már a 2005-ös egyházi törvény meghatározta, hogy „Az egyházi ének tanítását segítő tanfolyam szakmai programját az országos egyházzenei eladó az RPI-vel együttműködve dolgozza ki, a Doktorok Kollégiumának Himnológiai és Egyházzenei Szekciója, valamint a Zsinat illetékes szakbizottságai véleményezik, a Református Pedagógiai Intézet szervezi és akkreditáltatja, egyházi jóváhagyását a Zsinat Elnöksége végzi.” A RPI 2009-től szervezett 60 órás, állami elismerésű tanfolyamot, melynek érvényessége 2014-ben lejárt. Az új akkreditációt 120 órára bővítve —elsősorban gyakorlati típusú képzési órák számának emelésével— 2015 tavaszán fogadta el az Oktatási Hivatal a „Protestáns egyházi ének oktatása” elnevezéssel. A képzés tematikáját széles körű szakmai egyeztetés előzte meg, amelyben külső szakértőként részt vett *Bódis Tamás*, *Draskóczy Balázs*, *Dávid István*, *Pap Ferenc*, az RPI részéről pedig *Mórocz Ildikó*, *Márkus Gábor* és *Lőrincz Mónika*.

A képzés célja: képessé tenni a résztvevőket az egyházi ének tanításával, valamint az adott oktatási intézmény (egyházközség) zenei-egyházzenei életének vezetéséhez szükséges, speciális módszertani tudást igénylő feladatok ellátására, segíteni a hittan- és vallásoktatók, ének-zene tanárok, valamint lelkipásztorok és kántorok munkáját a protestáns egyházi énekekhez kapcsolódó teológiai, liturgikai, zenei és módszertani ismeretek megismertetésével, bővítésével, az azokhoz szükséges készségek kifejlesztésével.

Az első tanfolyam 22 fő részvételével 2015 júliusában indult; első részében himnológiai, egyházzenei, liturgikai, didaktikai és metodikai témájú előadások, foglalkozások zajlottak. A képzés második része iskolai, egyházközségi helyszínen folyt, ahol a résztvevők —saját maguk által kidolgozott gyakorlati

terv szerint— bemutató órákat és kóruspróbákat, valamint egyházi alkalmakat látogattak, hospitálás mellett esetenként aktívan is kivették a részüket a külső helyszínen zajló munkából. A tanfolyam bemutató vizsgatanítással és összetett záró dolgozat (portfólió) megírásával zárult. Ebben a hallgatók saját tapasztalataikról is beszámoltak. Ebből adunk közre egy csokorra valót az alábbiakban:

— Az énektanítás új formáját, módszereit volt alkalmam megismerni, Teljesen új megvilágításban látom az énekórák lehetőségeit és hangulatát.

— A legkisebb dolog megtanítása is gördülékenyebb, lendületesebb, oldottabb és vidámabb folyamat akkor, ha a szakmai háttér nagy és egyre nagyobb. Mivel olyan dolgokat láttam meg, amik létezéséről korábban nem is tudtam, már van esély a további elmélyülésre.

— Helyre kerültek bennem az eddig esetlegesen bizonytalan területek, illetve megerősítést is kaptam arra nézve, amit jól csinálok. A hospitálásokat, tanítási és kórusgyakorlatot különösen is élveztem. Jó volt kitekinteni a mindennapok rutinjából, mintegy „jó gyakorlat”-ként új impulzusokkal visszatérni a munkába.

— Kezdem „hallani” a gyerekeket, és magukra tudom őket hagyni, „szárnyukra tudom őket bocsátani” énekléskor. Tudom „pörgetni” az órát, belefér az ismétlés és az új anyag, és könnyebb fegyelmet is tartani az egyik nehezebben kezelhető osztályban.

— Egészen más készségekkel, ambíciókkal teszem ezt most, mint tettem eddig. Nem ismertem igazi forrásokat, segédanyagot csak néhányat, és igen, az internet világa talán indokolatlan mértékben állt távol tőlem. Óráim jószerivel az énekek lelkes énekléséből, énekeltetéséből álltak, rendszertelen egyháztörténeti kitekintőkkel megtűzdelve.

— Örülök, hogy rákényszerítettem magam: a gyakorlat ne csupán letudott, esetleg papíron leigazolt szükséges eleme legyen a portfóliónak, hanem profitáljak belőle.

— A tanfolyam során megerősödtem abban, hogy mennyire fontos szerepünk van az egyházi nevelésben. Az ének és a zene áthat mindent a gyülekezetben és az iskolában. Semmi nem építi úgy a közösséget, mint a hitvalló ének.

— A protestáns egyházzene ilyen mélységű megismerése nekem alapvetően új terület.

— A tanfolyam jó kiindulási pontot adott abban, hogy az alapvető himnológiai, módszertani ismeretekkel, könyvekkel, előadókkal, internetes forrásokkal megismerkedjek.

— Rávilágított, milyen hatalmas terület az egyházzene s az ahhoz kapcsolható, kapcsolandó szegmensek világa.

— Jó volt rendszerezni a műfajokat, sorban állva látni végre az énekeskönyveket, meglepő énektanítási módszerekkel szembesülni, izgalmas volt archaikus kottaképeket elemezni, művek közti összefüggéseket felfedve látni, soha nem hallott műveket hallani, soha nem hallott teológiai összefüggésekről hallani, jó volt szokatlan és alapjaiban új hangképzési metodikával találkozni.

— Legjobban azt a munkát élveztem, amitől a legjobban tartottam: az énekek elemzését. Nagyon izgalmas volt az a kutatómunka, ami ezzel járt.

— Erősen foglalkoztat a kérdés, hogy milyen is az egyházi zene állapota Magyarországon, milyen másutt, s milyen különösen az én településemen. Milyen relatíve, másokkal vagy a múltbéli valósággal összehasonlítva? Milyen, ha egy ideális helyzetet rögzítő mércéhez mérem? Mekkora a társadalmi meghatározottsága, mennyire függ össze az egyházban és a világban zajló dolgokkal, és mennyiben javítható? Van-e esélyem nekem a megváltoztatásra, a jobbításra? Elegendő-e erre az intellektusom, kompatibilis-e a munkahelyi, közéleti lekötöttségemmel? Végül: elégedett lehetek-e betöltött szerepemmel és abban kifejtett munkámmal, vagy új utakat, eredményeket keressek?

összeállította Bódiss Tamás

Beszámoló a GK Liturgiai és Himnológiai Bizottságának alakuló üléséről

2016. május 4-én tartotta alakuló ülését a *Generális Konvent Liturgiai és Himnológiai Bizottsága*. Az új testület az egész magyar reformátusságot érintő istentiszteleti (liturgiai) és ehhez szorosan kapcsolódó egyházzenei, az énekeskönyv megújítását célzó munkát végzi *Fekete Károly* püspök, bizottsági elnök és a titkári teendőket ellátó *Bódiss Tamás* egyházzenei vezető irányításával. A megalakult bizottságba az egyházrészek 2-2 tagot delegáltak, általában egy liturgiai és egy zenei területen munkálkodó tag személyében. A bizottságnak ezenkívül szakmai alapon meghívott tagjai is vannak.

A korábban a Magyarországi Református Egyház (MRE) keretében működött énekeskönyv-megújító munka tehát nem szűnt meg, hanem a liturgiai megújulási tervekkel szorosabb kapcsolatba kerülve folytatódik tovább. Mind az anyaországi, mind a határon túl élő reformátusok folyamatosan követhetik majd e munkát a híradásokon, beszámolókon keresztül.

A bizottság elnöke bevezetőjében ismertette a MRE Zsinatának őszi ülésén az új református énekeskönyv és példatár bevezetéséről elfogadott Zs-28/2015.11.19 számú határozatot. Ez egyebek mellett úgy rendelkezik, hogy „a MRE Zsinata, tekintettel a Generális Konvent elnöksége által már 2010-ben támogatott, a liturgiai és az énekeskönyvi munka összekapcsolására irányuló javaslatra, figyelembe véve a bizottságok által végzett eddigi munka szakmai eredményeit is, hozzájárul, hogy az egész magyar reformátusság istentiszteleti és ehhez szorosan kapcsolódóan egyházzenei életének megújítását szolgáló munka koordinálását a Generális Konvent keretében megalakuló Liturgiai és Himnológiai Bizottság vegye át”. Emlékeztet a sokféle elvárásra, amely ráterhelődik a liturgia és az énekeskönyv ügyére, ezért kiemelte, hogy a bizottság minden tagjának mozgósítania kell a lelki-szellemi és szakmai-tapasztalati tőkéjét ahhoz, hogy a bizottságra bízott munka ütemesen és eredményesen menjen végbe.

Fekete Károly püspök köszönetet mondott az előző testületek munkájáért, a sok energiát áldozó tagokat pedig kérte, hogy továbbra is segítsék tudásukkal és ügyszeretetükkel a kibővült bizottságot.

Hangsúlyozta, hogy a böjti liturgiák elmúlt hónapokban lezajlott kipróbálása is tanúsította, hogy van még teendő bőven. „Jelenlegi helyzetünkben első sorban magunkra számíthatunk és nem szabad arról lemondanunk, hogy minél többekkel megértessük: az istentisztelet az Egyház lélegzetvétele, az ének-zene pedig ennek nélkülözhetetlen alkotórésze.”

Működésének kereteiről is tárgyalt a bizottság. A részletesebb kidolgozás előterjesztése a következő ülés feladata lesz.

Korábbi hivatalos összefoglalók, jelentések segítségével mindenki képet kaphatott a megelőző testületek munkájáról, annak eredményeiről, majd a jelenlévők áttekintették a jelenlegi helyzetet és a jövőbeni célokat vitatták meg. Liturgia terén a böjti időben szerzett tapasztalatok összegyűjtése és kiértékelése a feladat. A kipróbálásra ajánlott böjti istentiszteletek tapasztalatairól többféle gyülekezettípusból érkeztek visszajelzések a Kárpát-medence különböző részeiről. A következő fontos cél egy adventi–karácsonyi ünnepkörre vonatkozó példatár, liturgiai rend kidolgozása. Ahhoz, hogy ezt idejében megismerjék a gyülekezetek és megfelelő módon felkészülhessenek, a kiadványnak már október folyamán meg kell jelennie, mely lehetőséget ad az eddiginél szélesebb körű kipróbálásra.

Jelentős előrelépés lenne, ha idén adventkor és karácsonykor már nemcsak a jelenlegi, hanem az új énekeskönyv anyagából is lehetne énekelni. Ezért a bizottság célul tűzte ki, hogy az istentiszteleti rendhez, illetve az ünnepkörhöz illeszkedően énekeket is közzétesz, már az új énekeskönyvre előre tekintve. Lehetőség lesz tehát nem énekeskönyvi énekeket is ajánlani, énekelni adventtől kezdve, a különböző összetételű kórusoknak pedig fontos segítség lehet a liturgiába illeszkedő ünnepköri kórusművek ajánlása, közzététele is.

Liturgiai téren továbbra is fontos ápolni és fenntartani a kapcsolatot és együttműködést a Romániai Református Egyház liturgiai bizottságával, ezért a két bizottság együttes ülésére is sort kell hamarosan keríteni.

Az adventi–karácsonyi énekek fent említett összeállításától részben függetlenül tovább folyik a teljes énekeskönyv megújításának munkája. Ennek most legfontosabb része a '48-as énekgyűjtemény dicséreteinek forrásvizsgálata. Ennek segítségével lehet majd eldönteni, milyen hibákat lehet vagy kell javítani.

Döntés született arról is, hogy az eddig összegyűjtött új és bővített énekanyagot a következő hetekben énekeljék és nézzék át a bizottság tagjai, hogy a következő —június 14-i— ülés főként ennek az énekanyagnak az áttekintéséről szóljon.

Bódiss Tamás

**A reformáció énekkincsének hazai apostola:
Kobzos Kiss Tamás (1950–2015)**

Kobzos Kiss Tamás Kossuth- és Liszt-díjas zenész, előadóművész, zenepedagógus volt, a Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti Tagozatának vezetője. Szólistaként, énekmondóként sok száz koncertet adott Magyarországon, a környező országok magyar lakta településein, Európa majdnem minden országában, valamint Japánban, Kínában és az Egyesült Államokban. Énekét lanttal, kobozzal kísérte, így vette fel a Kobzos előnevet 1977-ben.

A Kecskés együttesbe kerülve kezdte a lant érdekelné, később jött a reneszánsz zene, Tinódi, Balassi, a török zene, az ottani pengetős hangszer, a saz. 1974-ben a Kaláka együttesnek is tagja volt. Elsősorban a magyar régizene, az európai középkori énekes zene, a török énekmondók zenéje, a magyar népzene és a kortárs zene érdekelt. Európai viszonylatban is az egyik legkiemelkedőbb előadója volt a középkori provençe-i trubadúrénékeknek.

Pályája kezdetén a Néprajzi Múzeumban restaurátorként dolgozott, később a Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központban, majd a debreceni Déri Múzeumban. 1986-tól tanított az Óbudai Népzenei Iskolában, 1991-től igazgatóként vezette az intézményt. 2007-től a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen is tanított kobzot, népzene-tanítás témakörben több tanulmányt írt, előadásokat tartott.

Munkásságát Prima díjjal és a Magyar Köztársasági Érdemkeresztel is elismerték. 2007-ben a Magyar Művészeti Akadémia tiszteletbeli tagja, 2012-ben levelező, 2013-ban rendes tagja lett. 2015 októberében a magyar népzene „nagy-követeként” Budapest kulturális életében betöltött zeneművészeti és kultúra-közvetítői tevékenységéért, valamint kiemelkedő intézményvezetői munkájáért Budapestért díjjal tüntették ki.

Egyházzenei tevékenységének egyik legfontosabb érdeme, hogy újjáélesztette a XVI. századi magyar énekkincset. Gyülekezeti körben, kántorképző tanfolyamon, fesztiválokon és más egyházi alkalmakon hozta közel az érdeklődőkhöz Tinódi és más énekmondók zenéjét. 1984 karácsonyán gyülekezeti körben bemutatott egy Kilián István irodalomtörténész jóvoltából restaurált, XVII. századi kötetáblából kiáztatott betlehemes játékot. Három évvel később Hungaroton-lemez készült ebből „Régi magyar betlehemes” címen, mely az év hang-lemeze díjat is megszerezte, majd a betlehemest —zenei tételekkel együtt— a Református Egyházzeneészek Munkaközössége (ReZeM) jelentette meg Kobzos Kiss Tamás előszavával 1999-ben.

Végül meg kell említeni, hogy a ReZeM elnökségi tagjaként már a 90-es évek második felében javasolta, hogy a protestáns egyházzene iskolai tanítását segítve szerveződjön tanároknak tartandó továbbképző tanfolyam. Az ő javaslata indította el azt a szellemi folyamatot, mely —ahogyan ez mellékletünk egy másik írásában olvasható— 2005-ben az egyházi ének tantárgy bevezetéséhez vezetett.